

Personcentrerat och sammanhållet vårdförlopp Matallergi, IgE-förmedlad

Vårdförloppet inleds vid misstanke om IgE-förmedlad matallergi och avslutas när IgE-förmedlad matallergi inte kan påvisas eller i samråd med patienten vid kvarstående men välkontrollerad matallergi.

Nationellt programområde lung- och allergisjukdomar

Nationellt system
för kunskapsstyrning
Hälsa- och sjukvård
SVERIGES REGIONER I SAMVERKAN

Vårdförlopp matallergi, IgE- förmedlad

Caroline Nilsson, barnallergiläkare, docent
Sachsska barn och ungdomssjukhuset,
Karolinska Institutet

Nationellt system
för kunskapsstyrning
Hälsa- och sjukvård

SVERIGES REGIONER I SAMVERKAN

Presentation av nationella arbetsgruppen för matallergi

- I gruppen ingår representanter för olika professioner som möter matallergiska individer så som specialistläkare i allmänmedicin, allergologi för barn respektive vuxna, specialistsjuksöterskorsjuksköterskor, dietist.
- Representanter för Socialstyrelsen, Livsmedelsverket, kommuner och Astma och Allergiförbundet.
- Gruppens medlemmar kommer från hela Sverige.

Inledning

- Matallergi är en immunologisk reaktion framför allt på proteiner.
- Ca 17-25 % av befolkningen upplever att de är allergiska mot mat.
- Prevalens: barn cirka 2 - 8 %, vuxna cirka 2- 5 % beroende på diagnosmetod.
- Självdiagnostisering och överdiagnostik är vanligt.

Inledning

- Olika former av matallergi finns, IgE-förmedlad matallergi är vanligast.
- Vid IgE-förmedlad matallergi kan allergiantikroppar (IgE-antikroppar) analyseras mot hela allergenet eller mot enskilda proteiner i allergenet i blod eller indirekt vid hudpricktest.
- Symtomen vid IgE-förmedlad matallergi kan vara alltifrån lindriga till livshotande allergiska reaktioner.
- Att leva med matallergi kan påverka livskvaliteten negativt.

In- och utgång i vårdförloppet

Ingång i vårdförloppet sker vid

- misstanke om IgE-förmedlad matallergi
- självupplevd försämring av känd matallergi
- önskan om läkarintyg för specialkost eller recept för akutläkemedel
- remiss från annan vårdenhet för fortsatt omhändertagande och vård.

In- och utgång i vårdförloppet

Utgång ur påbörjat vårdförlopp kan ske på något av följande sätt:

- IgE-förmedlad matallergi kan inte påvisas.
- tolerans har uppnåtts och livsmedlet är återintroducerat.
- i samråd med patienten vid kvarstående men välkontrollerad matallergi där heltäckande patientutbildning har genomförts.
- remiss utfärdas till vårdenhet med kompetens inom matallergi för fortsatt utredning och omhändertagande.
- annan etablerad diagnos, som förklarar symtomen har ställts, exempelvis oralt allergisyndrom (OAS) på grund av korsallergi, där annan matallergi inte kan påvisas.

Vårdförlopp matallergi, IgE-förmedlad, omfattning

Vårdförloppet omfattar:

- åtgärder för barn och vuxna från misstanke om IgE-förmedlad matallergi tills IgE-förmedlad matallergi inte kan påvisas, vid tolerans och när livsmedlet har återintroducerats eller i samråd med patienten vid kvarstående men välkontrollerad matallergi där heltäckande patientutbildning har genomförts.
- åtgärder för patienter med känd IgE-förmedlad matallergi som upplever en försämring samt vid behov av läkarintyg för specialkost.

Patientfall

Jenny 15 år

- Söker vårdcentralen då hon vill veta hur allergisk hon är emot jordnötter
- Klåda i munnen av jordnötter
- Klåda i ögonen och snuva under våren
- Rädd för att äta jordnötter

Sara 10 år

- Kommer till vårdcentralen med mamma som vill veta hur allergisk Sara är
- Klåda i munnen av jordnötter
- Känd björkallergi som ger symtom från ögon och näsa
- Rädd för att äta jordnötter

Vad är matallergi?

- Typiska allergiska symtom och IgE-antikroppar mot samma livsmedel.
- Tid mellan intag och symtom är vanligtvis mellan några minuter upp till två timmar, (vid köttallergi ibland fyra till sex timmar).
- Exponering krävs för att IgE-antikroppar ska bildas och därför sker ingen allergisk reaktion vid första kontakt.

Symtom vid misstänkt IgE-förmedlad matallergi

Symtom från mag-tarmkanalen och/eller huden, till exempel klåda i munnen, kräkningar, diarré, magont, nässelutslag

Utbredda, terapiresistenta eksem hos barn under 2 år

Tillväxtavvikelse eller undernäring där kosten kan vara orsak

Anafylaxi* utlöst av mat

*Anafylaxi är en akut, svår och oftast snabbt insättande systemisk överkänslighetsreaktion från flera organsystem. Inkluderar alltid en objektiv respiratorisk, kardiovaskulär och/eller kraftig allmänpåverkan.

Äkta/primär allergi eller korsallergi pga symtom mot pollen

- Ett allergent livsmedel består av flera olika proteiner. IgE-antikroppar (IgE-ak) mot olika proteiner ger olika typer av allergiska reaktioner.
- IgE-ak mot stabilt protein, lagringsprotein, i livsmedlet korrelerar med äkta allergi och intag av livsmedlet kan leda till allvarliga allergiska reaktioner.
- IgE-ak mot ostabila protein i livsmedlet ger upphov till korsallergi med pollen. Denna typ av allergi ger upphov till oralt allergisyndrom och ger sällan allvarliga reaktioner.
- För vissa livsmedel finns möjlighet att testa IgE-ak mot olika proteiner i ämnet, komponentanalys. Dessa är bl. a. jordnöt, hasselnöt och cashew/pistage.

Provtagning

- Analysera IgE-antikroppar (IgE-ak) och/eller utför pricktest **endast** för misstänkta allergen utifrån sjukhistorien.
- Analysera IgE-ak för komponenter för de livsmedel där komponentanalys ger viktig information för diagnostik av äkta/primär allergi (jordnöt, hasselnöt, cashewnöt/pistage).
- De vanligaste allergenen i olika åldersgrupper är följande:
  - hos spädbarn; ägg, mjölk och vete
  - hos förskolebarn och skolbarn; jordnöt, hasselnöt, cashew/pistagenöt, valnöt/pekannöt och sesamfrö
  - hos vuxna: jordnöt, hasselnöt, cashew-/pistagenöt, valnöt/pekannöt, sesamfrö, fisk, skaldjur samt kött från däggdjur

Patientfall

Jenny 15 år

- Äter jordnötter av misstag i en sallad, inga symtom
- Blodprov för allergi-antikroppar

<u>Allergen</u>	<u>kE/l</u>
Jordnöt	61
Ara h 2 (stabilt protein)	<0,1
Ara h 8 (ostabilt protein)	62

Sara 10 år

- Äter jordnötter av misstag i en chokladbit, får nässelutslag, ont i magen, snuva, hosta
- Blodprov för allergi-antikroppar

<u>Allergen</u>	<u>kE/l</u>
Jordnöt	45
Ara h 2 (stabilt protein)	35
Ara h 8 (ostabilt protein)	14

Livsmedel med störst risk för akut allergisk reaktion/anafylaxi

BARN*

Mjök

Ägg

Jordnötter

Trädnötter

VUXNA**

Jordnötter

Trädnötter

Fisk

Skaldjur

*Vetander et al, Clin Exp Allergy 2012

**Baseggio Conrado et al, BMJ, 2021a

Trädnötter: Mandel, hasselnöt, valnöt, cashewnöt, pekannöt, paranöt, pistage och macadamianöt. Jordnöt är en baljväxt.

Riskbedömning

Symtom vid tidigare reaktioner är viktigast för att bedöma risk för kommande reaktion.

- Har barnet (eller ungdomen/den vuxna) reagerat tidigare på samma mat? Antal gånger?
- Förekommer astma eller andra samverkande faktorer (pollensäsong, alkoholintag, infektion, ansträngning?)
- Tid till reaktion? Vilka symptom?
- Finns information från sjukhus eller ambulans?

Viktigt att bedöma:

Ej anafylaxi eller anafylaxi, vilken grad (1-3)?

Använd anafylaxidokumentet på Svenska föreningen för allergologi:s (SFFA) hemsida.

Anafylaxi - svårighetsgradering (Tabell 1)

Bedöm graden av anafylaxi (1-3) enligt tabellen nedan. Symtom från luftvägar, cirkulation och/eller kraftig allmänpåverkan krävs. Graden bestäms från det organsystem som har den svåraste nivån.

Diagnos Kod	Hud	Ögon och näsa	Mun och mage/tarm	Luftvägar	Hjärta/kärl	Allmänna symtom
Ej anafylaxi	Klåda Flush Urtikaria Angio- ödem	Konjunk- tivit med klåda och rodnad Rinit med klåda, nästäppa rinnsnuva nysningar	Klåda i mun, läppsvullnad Svullnads- känsla i mun och svalg Illamående lindrig buksmärta enstaka kräkning			Trötthet
Anafylaxi Grad 1	– " –	– " –	Ökande buksmärta Upprepade kräkningar Diarré	Heshet Lindrig bronk- obstruktion		Uttalad trötthet Rastlöshet oro
Anafylaxi Grad 2	– " –	– " –	– " –	Skällhosta sväljnings- besvär Medelsvår bronk- obstruktion		Svimmings- känsla Katastrof- känsla
Anafylaxi Grad 3	– " –	– " –	Urin- och/eller fecesavgång	Hypoxi cyanos Svår bronk- obstruktion Andnings- stopp	Hypotoni Bradykardi Arytmi Hjärtstopp	Förvirring Medvetlöshet

Prognos

- De allra flesta barn växer ur sin ägg- och mjölkallergi till skolstart.
- Allergitestning för IgE-ak är inte tillräckligt för att värdera toleransutveckling.
- Testerna visar ofta fortsatt förekomst av IgE-ak mot mjölk eller ägg trots att barnet tål ägg och/eller mjölk.
- I många fall behövs en provokation.
- Ett fåtal har kvar sin matallergi kvar i vuxen ålder, eller utvecklar en ny. Dessa behöver remitteras till allergikunnig läkare för fortsatt uppföljning.

Prognos

- Jordnöts-, trädnöts- och fiskallergi är oftast bestående.
- Det är viktigt att skilja på korsallergi på grund av björkpollenallergi och äkta/primär IgE-förmedlad jordnöt- eller trädnötallergi.
- Korsallergi ger klåda och svullnad i mun och svalg (det orala allergisyndromet, OAS) och är inte livshotande.
- Sjukhistoria avseende reaktionssätt och svårighetsgrad kombinerat med nötkomponentanalyser kan skilja en äkta/primär livshotande allergi från korsallergi.

Nötkomponentanalyser

	Ostabila proteiner, björkliknande Talar för korsallergi	Stabila proteiner Talar för äkta/primär allergi
Jordnöt	Ara h 8	Ara h 2
Hasselnöt	Cor a 1	Cor a 9, Cor a 14
Cashewnöt/ Pistagenöt		Ana o 3

Behandling, vårdplan och patientutbildning

Patientutbildning

... ger en utbildad patient och/eller vårdnadshavare som får ökad kunskap om sin sjukdom, om läkemedelsbehandling och akutläkemedel.

Kostbehandling

... ger en trygg patient som efter utbildning vet vad hen ska undvika och vad hen kan äta.

Skriven vårdplan

... leder till att patienten/familjen vet vad som ska göras om olyckan är framme och patienten får i sig det allergena livsmedlet av misstag.

Kostbehandling

Patienter med en diagnostiserad matallergi ska utesluta det utlösande livsmedlet ur kosten. Erbjud kontakt med legitimerad dietist.

Följande mål gäller för kostbehandling:

- Patienten ska bli symtomfri alternativt ha reducerade symtom. Vid exempelvis eksem och allergi mot livsmedel kräver eksemet även lokalbehandling.
- Kosten ska ge adekvat energi och näring samt vara praktiskt tillämpbar, varierad och smakmässigt acceptabel.
- Patient/vårtnadshavare ska känna trygghet gällande kost och att inga livsmedel utesluts ”för säkerhets skull”.

Läkemedelsbehandling vid akut allergisk reaktion

- Förskriv icke-sederande antihistamin till samtliga patienter.
- Förskriv snabbverkande luftrörsvidgande läkemedel alternativt kombinationspreparat för patienter med astma.
- Förskriv adrenalin autoinjektor till patient som tidigare haft en anafylaxi
- Viktigt att optimera astma- och eksembehandling

Ta fram en skriftlig vårdplan för egenvård, i dialog med patient och/eller vårdnadshavare, vid akut allergisk reaktion.

Antihistamin,
effekt efter 30
minuter

Luftrörsvidgare
god effekt efter
5 minuter

Adrenalin,
full effekt
efter 5
minuter

Patientutbildning och egenvård

- Utbilda patient och/eller vårdnadshavare i agerande och läkemedelsbehandling vid akut allergisk reaktion utlöst av livsmedel.
- Träning med adrenalinpenna, både med attrapp och med riktig penna.
- Personal i förskola, skola och/eller annan omsorg utbildas för att göra rätt vid en allergisk reaktion samt i hur livsmedel kan undvikas.
- Påbörja övergång från barn till vuxenvård tidigt (cirka 13 års ålder) så att patienten gradvis får ta mer ansvar genom att
  - känna till sin matallergi, behandling och aktuell vårdplan
  - kunna använda sin adrenalinpenna på ett ändamålsenligt sätt

Exempel på skriftlig vårdplan

HÄLSO- OCH SJUKVÅRD
Vid akut allergisk reaktion – Anafylaxi

Namn och personnummer: .....

Namn/Telefon föräldrar/anhöriga
1. ....
2. ....

Plats för foto

Allergiframkallande ämne:
.....

<p>Lindrig reaktion Symtom: Hudutslag med klåda (nässelutslag) Klåda/rinnande ögon/näsa Svullnad/klåda i mun och svalg Svullna läppar/ögonlock</p> <p>Kraftig reaktion: Oftast reaktioner från flera organ Samtidigt. De kan vara lindriga i början men kan snabbt förvärras.</p> <p>Symtom: Utbrett nässelutslag, kraftig rodnad och/eller svår klåda över stora delar av kroppen Ökande svullnad i mun och svalg med heshet eller svårt att tala Tydliga andningsbesvär: hosta, astma, andra andningsbesvär. Tilltagande magsmärtor och/eller kräkningar Kallsvett, rodnad/blekhet Oro, ångest, tilltagande trötthet, medvetslöshet</p>	<p>Åtgärd: 1. Ge antihistamin : .....</p> <p>Kontakta föräldrar/anhörig.</p> <p>Om symtomen ökar, gå vidare med åtgärd enligt nedan.</p> <p>Åtgärd: 1. Ge adrenalinpenna : ..... TVEKA ALDRIG Sprutas på lårrets utsida genom kläderna. Om dålig effekt kan denna dos upprepas efter 5-10 minuter 2. Var i stillhet. Liggande med höjd fotlända. Vid andningsbesvär/kräkning – sittande med höjd fotlända. Undvik hastig uppreppning. 3. Om astmasymtom (hosta, svårt att andas) ge astmaicin ..... inhalera minst 2 doser. Om dålig effekt kan denna dos upprepas inom 5-10 minuter</p> <p>4. Ring 112 för fortsatt handläggning/transport. Kontakta förälder/anhörig</p> <p>5. Ge antihistamin: .....</p> <p>6. Kortison (Betapred) verkar inte akut och är därför inte viktigt i början men kan nu ges ..... Kan sväljas hela, tuggas eller lösas i lite vatten</p>
---	---

Uppläsning! Lämna inte den sjuke ensam!
Ort ..... Datum .....

Behandlande läkare: .....
Namnförtydligande samt arbetsplats inkl telefonnummer

SFFA 2015

**Nationellt system
för kunskapsstyrning
Hälsa- och sjukvård**

SVERIGES REGIONER I SAMVERKAN

Vår framgång räknas i liv och jämlik hälsa

**Nationellt system
för kunskapsstyrning
Hälsa- och sjukvård**

SVERIGES REGIONER I SAMVERKAN

Tack för idag!

- Länkar till fördjupad information
  - [Matallergi, IgE-förmedlad - Nationellt kliniskt kunskapsstöd \(nationelltklinisktkunskapsstod.se\)](https://nationelltklinisktkunskapsstod.se)
  - [Allergi och överkänslighet \(livsmedelsverket.se\)](https://livsmedelsverket.se)
  - [Bra mat för alla - Astma- och Allergiförbundet \(astmaoallergiforbundet.se\)](https://astmaoallergiforbundet.se)
  - [Allergi \(elevhalsoportalen.se\)](https://elevhalsoportalen.se)
  - [Primärvården – första instans för att utreda allergier \(lakartidningen.se\)](https://lakartidningen.se)
  - [Matallergi hos barn \(nationelltklinisktkunskapsstod.se\)](https://nationelltklinisktkunskapsstod.se)
  - [Anafylaxidokument](#) från Svenska Föreningen För Allergologi (SFFA)